

УДК 343.18

Городецка Марина Сергіївна,
кандидат юридичних наук
(Донецький юридичний інститут МВС України)

ПРИРОДА ТА СТРУКТУРА ПРЕДМЕТА ВІДАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Статтю присвячено визначенню природи та структури предмета відання у кримінальному процесі. Проведено аналіз положень кримінального процесуального законодавства та наукових досліджень з теорії права та кримінального процесу щодо предмета відання суб'єктів кримінального провадження. Досліджено природу предмета відання у кримінальному процесі. Визначено структурні складові предмета відання у кримінальному процесі.

Ключові слова: предмет відання, підслідність, юрисдикція, підсудність, досудове розслідування, суб'єкт кримінального провадження, публічні справи.

Постановка проблеми. Вірний розподіл предмета відання у кримінальному процесі забезпечує здійснення кримінального судочинства судом «встановленим законом» та забезпечує доступ до правосуддя, що є умовами реалізації права на справедливий суд, зазначеного у ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Окрім того, розподіл предмета відання суб'єктів кримінального процесу сприяє ефективності провадження, підвищенню дієвості кримінальної процесуальної діяльності. Проте у вітчизняному законодавстві та кримінальній процесуальній теорії увага здебільшого приділяється дослідженню та регламентуванню таких понять, як «підсудність» та «підслідність», які не охоплюють предмет відання усіх суб'єктів кримінального процесу. Таке невиправдане позбавлення уваги предмета відання, звичайно, не сприяє ефективному захисту прав людини у кримінальному судочинстві.

Аналіз останніх досліджень. У кримінальній процесуальній науці використовують терміни: «предмет відання», «відання суб'єктів, що ведуть кримінальний процес» [1; 2, с. 26; 3, с. 105; 4], але таке використання становлять поодинокі випадки, які подекуди стосуються законодавства, що втратило свою чинність. Предмет відання у кримінальному провадженні досліджувався фрагментарно у роботах таких учених-процесуалістів, як Р. Г. Ботвінов, І. В. Гловюк, А. Ю. Гнатюк, Ю. М. Грошевий, І. В. Єна, В. С. Зеленецький, О. В. Капліна, Л. М. Лобойко, М. А. Погорецький, С. В. Пшенічко, О. Ю. Татаров та інших. Але природа та структура предмета відання у кримінальному процесі не отримали значної уваги у дослідженнях вчених.

Метою наукового дослідження є визначення структури та природи предмета відання у кримінальному процесі. З огляду на зазначену мету, слід виконати такі **завдання**: 1) провести аналіз положень кримінального процесуального законодавства та наукових досліджень з теорії права та кримінального процесу щодо предмета відання; 2) з'ясувати природу предмета відання у кримінальному процесі; 3) визначити структуру предмета відання у кримінальному процесі.

Виклад основного матеріалу. У ст. 97 Кримінально-процесуального кодексу (1960 р.) був визначений обов'язок прокурора, слідчого, органу дізнання або судді приймати заяви та повідомлення про злочини, «в тому числі і в справах, які не підлягають їх віданню». Далі зазначалося, що у триденний строк визначені суб'єкти зобов'язані прийняти рішення, одне з яких — «направити заяву або повідомлення за належністю». У даному випадку за-

конодавець визначав належність до відання певного суб'єкта провадження заяв або повідомлень про злочини.

Чинний Кримінальний процесуальний кодекс не містить терміна «відання» взагалі. У статті 539 використане словосполучення «орган або установа виконання покарань, що *відає* виконанням покарання або здійснює контроль за поведінкою засудженого» (*виділено нами — М. Г.*). Проте, враховуючи використання терміна «відає» щодо стороннього органу, а не суб'єкта кримінального процесу, на вказаний випадок зважати не можна.

Термін «предмет» у чинному кримінальному процесуальному законодавстві вживається у таких словосполученнях: «предмет безпосереднього дослідження суду», «предмет судового розгляду», «предмет кримінального провадження», «предмет кримінального правопорушення», «предмет кримінального провадження», «кримінальне правопорушення, яке є предметом досудового розслідування або судового розгляду в Україні», «кримінальне правопорушення, яке є предметом цього кримінального провадження». Серед перелічених варіантів найбільш доречним, з огляду на наш пізнавальний інтерес, є «предмет кримінального провадження». У даному випадку законодавець під «предметом кримінального провадження» розуміє кримінальне правопорушення. Що стосується предмета відання або впливу, або діяльності суб'єктів провадження, то чинне законодавство їх не визначає.

Як вірно зазначив Л. М. Лобойко, предмет відання суб'єктів кримінального процесу визначається у законодавстві через поняття підслідності, підсудності кримінальних справ [2, с. 26, 127].

Статті 32, 33, 34 чинного КПК України регламентують підсудність судів, статті 216, 218 — підслідність органів досудового розслідування. Проте до суб'єктів, що наділені владними повноваженнями у кримінальному процесі, віднесені ще слідчий суддя, прокурор (керівник органу прокуратури), керівник органу досудового розслідування, оперативні підрозділи. Тому не можна вважати вираження предмета відання у кримінальному процесі через підсудність та підслідність остаточною та повною.

До того ж, аналізуючи кримінальні процесуальні норми, що регламентують підсудність та підслідність, варто зазначити, що ними не регламентовано предмет відання відповідних суб'єктів як об'єкт їх впливу у процесі кримінальної процесуальної діяльності. Більш точним, на нашу думку, буде зауваження, що вказані норми, скоріше, містять правила розподілу такого предмета відання між органами за територіальними та інстанційними ознаками. Самого визначення предмета відання як такого у нормах закону не міститься.

Треба визнати, що коли говоримо про предмет відання у кримінальному процесі, більш за все нас цікавить саме правила або принцип розподілу публічних справ, які становлять предмет відання певного суб'єкта. Так, регламентована законом відомча та територіальна підслідність визначає публічні справи, тобто предмет відання певного слідчого, а отже, визначає «законного» суб'єкта провадження. Так само регламентована в законі підсудність встановлює «законного» суддю, «законний» склад суду для здійснення провадження. Те ж саме щодо прокурора, слідчого судді. Отже, можна сказати, що з практичної точки зору самим гострим питанням із досліджуваної теми є саме встановлення, окреслення предмета відання суб'єктів, розподіл його між суб'єктами, правила такого розподілу.

Саме по собі вірно визначення предмета відання окремого суб'єкта в законодавстві є запорукою ефективного кримінального провадження. Вірно визначення предмета відання суб'єкта згодом під час правозастосовної діяльності стане основою здійснення провадження «законним» суб'єктом, що становить умову забезпечення права людини на справедливий суд.

Тому можна зробити висновок, що найбільш практично значущим питанням щодо предмета відання є правила його розподілу між суб'єктами, особливо між суб'єктами рівнозначними між собою, де межі предмета відання є, можна сказати, «плаваючими». Тому дуже важливим та очікуваним із практичної точки зору є питання меж та обсягу предмета відання. Проте визначити такі правила та критерії розподілу, на наш погляд, можливо ли-

ше ґрунтуючись на дослідженні природи, змісту поняття предмета відання у кримінальному процесі та його структури.

Визначаючи зміст предмета відання у кримінальному процесі, насамперед зазначимо основні теоретичні поняття, які слугуватимуть підґрунтям нашого дослідження. Загальна теорія права має методологічне значення для досліджень у галузі кримінального процесу. Наше дослідження ґрунтується на ключових поняттях, визначених у теорії права професором Ю. О. Тихомировим, щодо правової компетенції публічних органів влади. Державні органи, які є суб'єктами, що ведуть кримінальний процес, також відносяться до публічних органів влади, а тому використання теорії компетенції, розробленої Ю. О. Тихомировим, щодо суб'єктів кримінального процесу є цілком доцільним.

Поняття правової компетенції Ю. О. Тихомиров у загальному вигляді визначив як покладений законом на уповноважену особу обсяг публічних справ. До компетенційних елементів дослідник відніс: 1) нормативно встановлені цілі або публічні функції; 2) предмети відання як юридично визначені сфери та об'єкти впливу; 3) владні повноваження [5, с. 55–56].

Такі висновки у загальній теорії Л. М. Лобойко застосував для дослідження поняття кримінально-процесуальної компетенції органів судочинства. Професор Л. М. Лобойко визначив кримінально-процесуальну компетенцію як покладений кримінально-процесуальним законом на органи дізнання, досудового слідства, прокуратури й суду обсяг публічних справ у сфері вирішення кримінально-правових конфліктів, що виникають у суспільстві. Структура кримінально-процесуальної компетенції складається з таких елементів: кримінально-процесуальні функції, предмет відання та владні повноваження [2, с. 25–26].

Наше дослідження предмета відання у кримінальному процесі цілком ґрунтується на загальнотеоретичних здобутках Ю. О. Тихомирова та розробленні теорії кримінальної процесуальної компетенції професора Л. М. Лобойка.

Тому, незважаючи на існуючу понятійну конкуренцію у теорії кримінального процесу щодо використання термінів «підслідність», «підсудність», «юрисдикція», «статус», «повноваження» тощо, слід зазначити, що вихідними даними для нашого дослідження є ключові поняття теорії компетенції взагалі та теорії кримінальної процесуальної компетенції окремо.

Професор Ю. О. Тихомиров визначив, що *публічні функції держави* переходять, трансформуються у *предмети відання* (курсив наш — М. Г.) її суб'єктів. Поняття повноважень застосовується більше у характеристиці державних органів, які зобов'язані реалізувати права та ефективно діяти в межах своєї частини предмета відання [5, с. 123].

Якщо прийняти за основу перехід публічних функцій держави у предмети відання її суб'єктів, тобто державних органів, то логічним буде розпочати дослідження з першої ланки ланцюга, а саме — публічних функцій держави.

На думку вченого І. С. Штін, держава реалізує нормотворчу, організаційну та юрисдикційну функції [6, с. 4]. Остання, на думку автора, являє собою вирішення усіх запропонованих чи наявних суперечок та конфліктів як між державою (її органами, посадовими особами) і будь-якою особою, так і між будь-якими особами в державі, які знаходяться під владою цієї держави, на підставі застосування до конкретного спору норм права, визначення на підставі норм права прав та обов'язків осіб, застосування до правопорушників санкцій правових норм, встановлених у нормативно-правових актах держави. У якості елементів юрисдикції (юрисдикційної діяльності) автор називає: повноваження щодо керівництва судовим процесом, повноваження засуджувати та виносити рішення (*juris dictio*), повноваження зобов'язати до підлеглості та виконання прийнятого рішення (*imperium*). Її реалізація, на думку автора, здійснюється не лише органами судової влади, а виходить за межі судової системи, хоча судам відведено найважливіше місце [6, с. 10–11].

Така юрисдикційна функція цілком охоплює вирішення правових конфліктів у державі та передбачає сферу діяльності, тобто предмет відання, для органів різних сфер судочинства, у тому числі для органів кримінального судочинства.

Сама по собі юрисдикційна функція держави, за визначенням І. С. Штін, підпорядковується «мегафункції» держави — підтримання правопорядку. Ураховуючи законодавчу закріпленість останньої, автор зауважив, що помилковим є визначення державних функцій за їх законодавчим закріпленням у тій чи іншій державі. У своєму дослідженні І. С. Штін підкреслив наступне: якщо **підтримання правопорядку** є мегафункцією держави, то загальними неподільними та незмінними функціями держави є нормотворчість, організація та юрисдикція, які не залежать від рівня розвитку, місця та часу виникнення. Автор наводить приклад того, що Платон розумів законодавство, управління та правосуддя як форми державної діяльності, які спрямовані на один і той самий предмет, але разом із тим відмінні одна від одної. Під «предметом» у цьому випадку розумілася суспільна стабільність, верховенство права, у разі відсутності яких усі інші переваги та блага людського спільного життя є ефемерними [6, с. 18, 20–21].

Отже, «мегафункція» держави — підтримання правопорядку — перетворюється на загальні функції держави, у тому числі юрисдикційну функцію, яка, у свою чергу, є утворюючою для кримінального процесуального предмета відання.

Щодо розуміння підтримання правопорядку головною функцією держави або, за визначенням І. С. Штін, мегафункцією держави, аналогічними є позиції інших учених. Так, наприклад, на думку професора Ю. О. Тихомирова, метою держави є встановлення безпеки [5, с. 34]. Німецький філософ Р. Циппеліус також підкреслює, що у правовому регулюванні особливу роль відіграють потреби у безпеці та свободі [7, с. 68]. Внутрішня безпека у суспільстві полягає у мирному співіснуванні його громадян. Для досягнення цієї мети суспільством окреслене коло відносин, на які держава може впливати, застосовуючи надану їй владу. Для досягнення цієї загальної мети визначено низку завдань, які покладені на різні державні органи.

Здійснюючи головну функцію підтримання правопорядку або встановлення безпеки у суспільстві, держава охороняє або забезпечує законні права та свободи громадян у загальному вигляді. Коли йде мова про певну визначену функцію держави, як-от юрисдикційну чи економічну, загальне забезпечення прав та свобод громадян деталізується до забезпечення певних прав, наприклад, це може бути право на захист у першому випадку або право на власність у другому випадку.

У своєму дослідженні І. С. Штін зазначив, що не слід розрізняти захист прав та свобод людини та громадянина і охорону власності (усіх форм власності) у межах реалізації економічної функції. На його думку, немає й не може бути жодної власності поза суспільними відносинами. Якщо суб'єктам спричиняється шкода, обмежуються їхні свободи, встановлюється не правовий режим реалізації окремих прав власника, то жоден захист власності не має значення. А без ефективного захисту власності інші задекларовані сучасними законами права та свободи залишаються порожніми побажаннями [6, с. 26].

Не можна не погодитися з таким висновком І. С. Штін. Дійсно, кожна із загальних функцій держави та суб'єкти, які її здійснюють, не стоять окремо на захисті певних прав та свобод, а пов'язані один з одним та забезпечують виконання головної функції (мегафункції) держави, від якої вони й походять.

Отже, юрисдикційна функція держави є похідною від мегафункції — підтримання правопорядку, що охоплює вирішення правових конфліктів у державі та передбачає сферу діяльності, тобто предмет відання, для органів різних сфер судочинства. У частині вирішення кримінальних правових конфліктів вона є утворюючою для предмета відання у кримінальному процесі як у підсистемі держави.

У даному випадку ми розглядаємо кримінальний процес саме як підсистему держави для визначення його зовнішніх та внутрішніх зв'язків як соціальної системи та місця предмета відання у даній системі.

Академік В. С. Зеленецький, досліджуючи порушення обвинувачення у радянському кримінальному процесі, розглядав кримінальний процес як відкриту соціальну систему, яка взаємодіє з оточуючим середовищем, що проявляється у вигляді впливу на кримінальний процес і на середовище з боку процесу [8, с. 58–59]. Із вказаною позицією академіка В. С. Зеленецького не можливо не погодитися. Як соціальна система кримінальний процес є частиною загальнодержавної системи та містить у собі низку підсистем.

Отже, розуміючи кримінальний процес як соціальну систему, висновок Ю. О. Тихомирова про те, що *публічні функції держави* переходять, трансформуються у *предмети відання* її суб'єктів [5, с. 123], можна сформулювати таким чином: функції суб'єктів системи вищого порядку трансформуються, переходять у предмет відання суб'єктів системи нижчого порядку. Тож загальний предмет відання кримінального процесу як сфера публічних справ, яка має бути вирішена у кримінальному судочинстві, внутрішньо в системі є утворюючою для кримінальних процесуальних функцій та предметів відання суб'єктів кримінального провадження.

Уявивши кримінальний процес як соціальну систему, можна зрозуміти, що даній системі відповідає певний загальний предмет відання як загальна сфера публічних справ, наданих для вирішення. Такий загальний предмет відання у кримінальному процесі можна назвати генеральним предметом відання подібно до того, як В. С. Зеленецький визначив боротьбу зі злочинністю як генеральну функцію кримінального процесу [8, с. 57] або Т. О. Лоскутов виокремив генеральні права людини як структурний елемент предмета кримінального процесуального регулювання [9, с. 260].

Подальший розподіл генерального предмета відання кримінального процесу відбувається за поділом на кримінальні процесуальні функції. Предмет відання пов'язаний не з посадою, а саме з певною кримінальною процесуальною функцією. Тому не можливо не погодитися з професором Л. М. Лобойко, який наголосив щодо необхідності визначати поняття слідчого не як посади, а саме як функції [10, с. 14].

А вже під час окреслення певного функціонального предмета відання та встановлення для нього функції визначаються суб'єкти — органи, які будуть опрацьовувати даний предмет відання у певному напрямку (функція).

Ураховуючи викладене вище, можна визначити зовнішню структуру предмета відання у кримінальному процесі. Вона складається із генерального предмета відання кримінального процесу, що становить усю сферу публічних справ, які відведено для здійснення функції кримінального процесу. Наступною ланкою є функціональний кримінальний процесуальний предмет відання, який становить сферу публічних справ, щодо яких здійснюються кримінальні процесуальні функції державними владними органами (обвинувачення, правосуддя). Функціональний предмет відання розподіляється серед суб'єктів провадження, які здійснюють однакову кримінальну процесуальну функцію. Таку саму елементарну складову структури предмета відання у кримінальному процесі можна назвати суб'єктним предметом відання.

Отже, зовнішню структуру предмета відання складають: 1) генеральний предмет відання кримінального процесу; 2) функціональний предмет відання; 3) суб'єктний предмет відання.

На підставі викладеного вище можна зробити наступні **висновки**.

1. У результаті аналізу кримінальних процесуальних норм визначено, що вказані норми містять правила розподілу предмета відання між органами за територіальними та інстанційними ознаками у вигляді регламентації підсудності та підслідності; самого визначення предмета відання суб'єктів кримінального процесу як такого у нормах закону не міститься.

2. Природа предмета відання у кримінальному процесі пов'язана з переходом загальнодержавних функцій у предмети відання державних органів. Юрисдикційна функція держави є похідною від функції підтримання правопорядку, охоплює вирішення правових конфліктів у державі та передбачає сферу діяльності, тобто предмет відання, для органів різних сфер судочинства. У частині вирішення кримінальних правових конфліктів вона є утворюючою для предмета відання у кримінальному процесі як у підсистемі держави.

3. Зовнішню структуру предмета відання складають: 1) генеральний предмет відання кримінального процесу; 2) функціональний предмет відання; 3) суб'єктний предмет відання. Генеральний предмет відання кримінального процесу становить усю сферу публічних справ, які відведено для здійснення функції кримінального процесу. Наступною ланкою є функціональний кримінальний процесуальний предмет відання, який становить сферу публічних справ, щодо яких здійснюються кримінальні процесуальні функції обвинувачення та правосуддя. Функціональний предмет відання розподіляється серед суб'єктів провадження, які здійснюють однакову кримінальну процесуальну функцію. Таку саму елементарну складову структури предмета відання у кримінальному процесі можна назвати суб'єктним предметом відання.

Для здійснення подальших наукових розвідок можна визначити такі напрями: 1) дослідження внутрішнього змісту та структури предмета відання у кримінальному процесі; 2) дослідження обсягу та меж предмета відання у кримінальному процесі.

Список використаних джерел

1. Ботвінов Р. Г. Щодо предмета відання начальника слідчого відділу податкової міліції. *Матеріали третьої Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та молодих вчених «Закарпатські правові читання» на базі Закарпатського державного університету*, 28–29 квітня 2011 р. : тези доповідей. Ужгород, 2011. С. 139–142.
2. Лобойко Л. М. Кримінально-процесуальна компетенція. Дніпропетровськ : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2006. 188 с.
3. Погорецький М. А. Підслідність та підвідомчість: проблеми теорії та практики справ. *Організаційно-правові питання реформування досудового слідства в Україні* : матеріали конференції. Донецьк, 2003. С. 103–106.
4. Полтавець О. С. Предмет відання й ознаки підслідності у кримінальному процесі. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2006. Спеціальний випуск № 1. С. 183–186.
5. Тихомиров Ю. А. Теория компетенции. М. : Издательство г-на Тихомирова М. Ю., 2005. 355 с.
6. Штин И. С. Юрисдикционная функция современного государства: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. М. : Российская академия государственной службы при президенте Российской Федерации, 2005. 188 с.
7. Циппеліус Р. Філософія права: підручник / пер. з нім ; Р. Циппеліус. К. : Тандем, 2000. 300 с.
8. Зеленецький В. С. Возбуждение государственного обвинения в советском уголовном процессе. Харьков : Вища школа, 1979. 144 с.
9. Лоскутов Т. О. Предмет регулювання кримінального процесуального права : монографія. К. : Юридичний світ, 2016. 416 с.
10. Лобойко Л. М. Пригоди Європейських стандартів судочинства у кримінальному процесі після 20 листопада 2013 року. *Європейські стандарти кримінального судочинства*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Донецьк, 27 вересня 2013 року). Донецьк : ДЮІ МВС України, 2014. С. 12–15.

Марина Сергеевна Городецкая,
кандидат юридических наук
(Донецкий юридический институт МВД Украины)

ПРИРОДА И СТРУКТУРА ПРЕДМЕТА ВЕДЕНИЯ В УГОЛОВНОМ ПРОЦЕССЕ

Стаття посвящена определению природы и структуры предмета ведения в уголовном процессе. Проведен анализ положений уголовного процессуального законодательства и научных исследований в области теории права и уголовного процесса касательно предмета ведения субъектов уго-

ловного производства. Исследована природа предмета ведения в уголовном процессе. Определены структурные составляющие предмета ведения в уголовном процессе.

Ключевые слова: предмет ведения, подследственность, юрисдикция, подсудность, досудебное расследование, субъект уголовного производства, публичные дела.

Horodetska Maryna Sergeevna,
Candidate of Law Sciences
(Donetsk's Law Institute of MIA of Ukraine)

THE NATURE AND STRUCTURE OF THE CRIMINAL PROCESS JURISDICTION

The article is sanctified to determination of nature and structure of the jurisdiction in a criminal process. The analysis of positions of criminal judicial legislation and scientific researches is conducted from the theory of right and criminal process in relation to the article of jurisdiction of criminal realization. It is set that the jurisdiction of subjects of criminal process is determined in legislation through under investigation, judge jurisdiction.

Nature of the jurisdiction in a criminal process is investigated. It is marked that a state jurisdiction function fully embraces the decision of legal conflicts in the state and envisages the sphere of activity as the jurisdiction in a criminal process of criminal process organs. Certainly, that the general jurisdiction in a criminal process is the sphere of public businesses, that must be decided in the criminal law activity.

Inwardly in the system of criminal process the general jurisdiction in a criminal process forms criminal judicial functions and jurisdiction of subjects of criminal realization. The structure of the jurisdiction in a criminal process is consists of a 1) general jurisdiction in a criminal process, 2) the functional jurisdiction, 3) the subject jurisdiction in a criminal process. The general jurisdiction in a criminal process presents all spheres of public businesses that are taken for realization of function of criminal process. The functional criminal judicial jurisdiction presents the sphere of public businesses in relation to that criminal judicial functions come true by state bodies (prosecution, justice). The functional jurisdiction is distributed among the subjects of realization within the limits of one function. The subject jurisdiction appears as a result of such distribution.

Key words: jurisdiction, under investigation, judge jurisdiction, competence, pre-trial investigation, subject of criminal process, public business.

Надійшла до редколегії 26.03.2018